

К. Б. Мух

ORCID ID: 0000-0001-7661-3629

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права
імені О. І. Процевського

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ВИДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Юридична відповідальність є різновидом державного примусу і не може функціонувати поза його межами. У міру посилення якісних характеристик демократичної правової держави і громадянського суспільства на основі зміцнення принципів законності, верховенства права державний примус поступово трансформується у державний примус, все виразніше набуваючи характерних рис подібного інституту в демократичній правовій державі. Таким чином, будучи різновидом державного примусу, юридична відповідальність тісно з ним взаємопов'язана, але не вичерпується ним. В умовах формування правової держави відбувається еволюційне зближення мети юридичної відповідальності з принципом невідворотності покарання, що посилює юридичну природу феномена, який розглядається.

Юридична відповідальність в умовах побудови в Україні демократичної правової держави і громадянського суспільства продовжує відігравати домінуючу роль у системі заходів державного примусу, консолідує їх собі за мету. Будучи виявом зв'язку і взаємної відповідальності особистості і держави, юридична відповідальність – це один із суттєвих гарантів правопорядку, важлива міра захисту інтересів особистості, суспільства і держави. Держава бере на себе обов'язок захистити громадян, громадські організації і себе від протиправних винних діянь, що посягають на цінності, які захищаються правом.

Стан правопорушень у країні нині викликає обґрунтоване занепокоєння, ускладнює хід демократичного розвитку держави. Наразі суспільство зіткнулося зі значним зростанням правопорушень з боку як держави, її органів і посадових осіб, так і інших учасників правовідносин.

У статті досліджуються види юридичної відповідальності як правової категорії. Розглядаються проблеми змісту та сутності видів юридичної відповідальності працівників Національної поліції України. Види юридичної відповідальності аналізуються як системне складне явище, як специфічний вияв соціальної відповідальності. Розкривається обов'язок і готовність поліцейських відповідати за свою діяльність та її наслідки. Аналізується сутність і зміст видів юридичної відповідальності працівників Національної поліції України.

Ключові слова: юридична відповідальність, види юридичної відповідальності, працівник, поліцейський, Національна поліція України, стягнення.

Постановка проблеми. Працівники Національної поліції України є посадовими особами, на яких покладені службові обов'язки, що є частиною державно-владної компетенції. Їх виконання має важливе правоохоронне та правозахисне значення. На законодавчому рівні за невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків поліцейським передбачається застосування юридичної відповідальності. Спеціальним Законом України «Про Національну поліцію» закріплюється особливий порядок притягнення поліцейського до юридичної відповідальності, а також здійснення службового розслідування та дисциплінарного провадження щодо нього.

Науковці неодноразово досліджували юридичну відповідальність, однак особливості видів юридичної відповідальності поліцейських на загальнотеоретичному рівні не були в центрі уваги наукових досліджень.

Наша стаття присвячена дослідженню чинного законодавства України, яке регулює юридичну відповідальність, видів працівників Національної поліції України. Враховуючи специфіку виконання службових функцій поліцейськими, види юридичної відповідальності працівників Національної поліції, вказана тема посідає важливе місце для їх дослідження та аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження теоретичних

і практичних аспектів юридичної відповідальності працівників зробили В.К. Грищук, А.В. Агеєва, Ю.Г. Барабаш, Ю.В. Баулін, Р.Л. Хачатуров, Л.М. Баранова, Н.А. Берлач, В.І. Борисова, І.Л. Бородін, В.А. Гуменюк, О.В. Іваненко, В.А. Кожухар, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, Д.А. Ліпінський, М.Б. Мироненко, С.С. Алексєєв, М.О. Краснов, О.Е. Лейст, М.С. Малєїн, В.М. Хомич, А.С. Шабуров та інші. Однак питання щодо видів юридичної відповідальності поліцейських не досить добре розглянуто. Нині у трудовій літературі фактично відсутнє спеціальне дослідження видів юридичної відповідальності працівників Національної поліції в умовах, що склалися в Україні. На усунення цієї прогалини й спрямована стаття.

Мета і завдання дослідження. Спираючись на точки зору окремих авторів, мета полягає у тому, щоб розкрити особливості видів юридичної відповідальності працівників Національної поліції України.

Завдання дослідження присвячене вивченню сутності та змісту видів юридичної відповідальності працівників Національної поліції України, а також їхньому аналізу.

Наукова новизна дослідження. В Україні ще не було досліджено сутності та змісту видів юридичної відповідальності працівників поліції на монографічному рівні. У статті на основі положень теорії трудового права досліджуються сутність і зміст видів юридичної відповідальності, які застосовуються до поліцейських.

Виклад основного матеріалу. Притягнення працівника поліції до юридичної відповідальності з підстав, визначених законодавством, є своєрідною гарантією забезпечення законності його діяльності та належного виконання покладених на нього обов'язків. Частина 1 ст. 19 Закону України «Про Національну поліцію» передбачає такі види юридичної відповідальності: у разі вчинення протиправних діянь поліцейські несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, матеріальну та дисциплінарну відповідальність відповідно до Закону [1]. Крім того, ч. 2 ст. 19 цього Закону закріплює підстави та порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності, а також застосування до них заохочень, що визначаються Дисциплінарним статутом Національної поліції України, затвердженим Законом [1]. Кожен із зазначених на законодавчому рівні видів юридичної відповідальності працівників Національної поліції України має низку особливостей.

Серед найбільш тяжких наслідків невиконання або неналежного виконання службових обов'язків є притягнення поліцейського до кримінальної відповідальності. Підставою для цього може бути лише таке невиконання або неналежне виконання обов'язків, що містить ознаки кримінального правопорушення. Тобто це діяння (дія або бездіяльність) з найбільш тяжкими наслідками.

Кримінальна відповідальність поліцейських має такі ознаки: 1) специфічність підстав притягнення до відповідальності; 2) підвищена суспільна небезпека такого роду злочинів; 3) підвищена відповідальність працівників Національної поліції України за вчинення злочинів у сфері службової діяльності та специфічні склади злочинів у сфері правосуддя.

М.І. Панов вважає, що кримінальна відповідальність має наскрізний характер, «пронизує» майже всі інститути як Загальної, так і Особливої частин Кримінального кодексу України або тісно пов'язана з ними, тому є універсальною категорією кримінального права [2, с. 45]. За словами С.М. Братуся, відповідальність вже є виконанням під примусом обов'язку. Обов'язок, на думку автора, може бути виконаним чи ні, але коли настає відповідальність, тобто приводиться в дію апарат примусу, вибору у відповідальності особи немає – вона не може не виконати дій, які складають зміст обов'язку, що реалізується [3, с. 103].

Ми поділяємо позицію А.С. Головіна, який вважає, що зміст кримінальної відповідальності полягає не тільки в тому, що особа, яка визнана судом такою, що вчинила заборонене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння, повинна нести відповідальність за це шляхом застосування до неї заходів морального, матеріального та фізичного характеру, а й ще й у тому, щоб була відновлена справедливість, у тому числі шляхом відшкодування в повному обсязі моральної та матеріальної шкоди, завданої фізичним та юридичним особам діями або бездіяльністю, визнаними судом злочинними [4, с. 19].

Отже, кримінальна відповідальність поліцейського – це різновид юридичної відповідальності, обов'язок особи, яка вчинила кримінальне правопорушення з підвищеною суспільною небезпекою (специфічні склади кримінальних правопорушень), зазнати державного осуду у формі кримінального покарання. Вона має специфічність підстав до її притягнення та підвищену відповідальність.

До функцій кримінальної відповідальності поліцейських можна віднести такі: регулятивна функція передбачає фіксацію у кримінально-правових нормах підстав реалізації кримінальної відповідальності, визначення кримінально-правового статусу особи, яка підлягає кримінальній відповідальності, складів правомірної поведінки, що виключають кримінальну відповідальність, підстав застосування заходів кримінально-правового впливу, прав та обов'язків правозастосовних органів щодо їх застосування; превентивна функція кримінальної відповідальності складається з двох взаємозв'язаних складників: спеціально-превентивного впливу, що полягає в утриманні від вчинення нового кримінального правопорушення особою, щодо якої реалізована кримінальна відповідальність, і загально-превентивного впливу, який передбачає попередження скоєння кримінальних правопорушень іншими особами; каральна функція кримінальної відповідальності позбавляє особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, найрізноманітніших благ, прав, свобод і знаходить свій вияв у застосуванні кожного елементу кримінальної відповідальності (засудження – покарання – судимості); відновлювальна функція кримінальної відповідальності реалізується шляхом приведення у первинний стан порушених суспільних відносин, соціальних зв'язків, правовідносин; у загальному вигляді – утвердження соціальної справедливості; виховна функція кримінальної відповідальності реалізується за рахунок успішного виконання усіх інших функцій, впливаючи на внутрішній світ особи винного, його моральну сферу, цінності орієнтації, правосвідомість.

Кримінальну відповідальність можна класифікувати за такими підставами:

А) за критерієм суб'єкта, що реалізує кримінальну відповідальність у законодавчій або правозастосовній діяльності, виокремлюють:

- 1) законодавчо встановлену кримінальну відповідальність;
- 2) судову кримінальну відповідальність;
- 3) кримінальну відповідальність, яка реалізується спеціальними органами виконавчої влади держави.

Б) за родовим об'єктом можна говорити про таку кримінальну відповідальність:

- 1) за злочини проти основ національної безпеки;
- 2) за злочини проти життя та здоров'я особи;
- 3) злочини проти власності.

В) За безпосереднім об'єктом – кримінальна відповідальність за:

- 1) шпигунство;
- 2) умисне вбивство;
- 3) крадіжку;
- 4) грабіж;
- 5) розбій тощо.

Г) За способом вчинення злочинів виділяється кримінальна відповідальність:

- 1) за насильницькі злочини;
- 2) за ненасильницькі злочини;
- 3) за злочини, вчинені шляхом обману.

Д) За суб'єктом злочину: 1) відповідальність за злочини, що вчиняються загальним суб'єктом; 2) відповідальність за злочини, що вчиняються спеціальним суб'єктом.

Г) За формою вини:

- 1) відповідальність за умисні злочини;
- 2) відповідальність за злочини, вчинені через необережність [5, с. 132].

Проаналізувавши чинний Кримінальний кодекс України, можна констатувати, що до кримінальних правопорушень, пов'язаних із невиконанням або неналежним виконанням посадових обов'язків поліцейським, може відноситися розголошення державної таємниці (ст. 328 КК України); незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій (ст. 340 КК України); зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України); перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК України); службове підроблення (ст. 366 КК України); декларування недостовірної інформації (ст. 366-1 КК України); службова недбалість (ст. 367 КК України); примушування давати показання (ст. 373 КК України) тощо [6].

Притягнення працівника поліції до кримінальної відповідальності здійснюється в загальному порядку, визначеному КПК України. При цьому у ч. 8 ст. 62 Закону України «Про Національну поліцію» зазначається, що в разі затримання поліцейського за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення або обрання щодо нього тримання під вартою як запобіжного заходу його тримають у призначених для цього установах окремо від інших категорій осіб. А в ч. 3 ст. 70 цього ж Закону визначено, що поліцейський, щодо якого здійснюється кримінальне провадження, може бути відсторонений від посади в порядку, визначеному КПК України [1].

Також необхідно врахувати, що згідно з п.п. 2-4 ч. 2 ст. 61 Закону України «Про Наці-

ональну поліцію» не може бути поліцейським особою, засуджена за умисне вчинення тяжкого та особливо тяжкого злочину, у тому числі судимість якої погашена чи знята у визначеному законом порядку, та особа, яка має непогашену або не зняту судимість за вчинення злочину, крім реабілітованої; особа, щодо якої було припинено кримінальне провадження з нереабілітуючих підстав [1]. Тому якщо поліцейського визнають винним у вчиненні кримінального правопорушення, він підлягає негайному звільненню із займаної посади.

Ще одним видом юридичної відповідальності за невиконання або неналежне виконання своїх службових обов'язків є адміністративна відповідальність. За своєю сутністю адміністративна відповідальність схожа з кримінальною, однак вона застосовується тільки за правопорушення з низьким рівнем суспільної небезпеки. Вона відрізняється менш суворими санкціями, вид і міра яких визначаються Кодексом України про адміністративні правопорушення. Як і у випадку із кримінальною відповідальністю, адміністративна відповідальність поліцейського як до виконавця державних функцій застосовується тільки в тому випадку, якщо вчинене ним правопорушення пов'язано з його посадовим становищем.

Адміністративна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних виявів (насамперед адміністративних проступків), згідно з якою особи, що скоїли ці правопорушення, повинні відповідати перед повноважним державним органом за свої неправомірні дії та понести за це адміністративні стягнення в установлених Законом формою та порядком [7, с. 19].

В.В. Мозоль виокремлює правопорушення, які безпосередньо пов'язані з невиконанням або неналежним виконанням посадовою особою обов'язків, що входять до її адміністративно-правового статусу (порушення встановлених правил; невжиття заходів для забезпечення дотримання правил підлеглими їй особами) [8, с. 154]. Отже, фактично будь-яке адміністративне правопорушення, внаслідок якого здійснено посягання на встановлений порядок несення служби в органах поліції, слід вважати таким, що вчинене шляхом невиконання або неналежного виконання своїх службових (посадових) обов'язків поліцейським.

На думку І.А. Галагана, адміністративна відповідальність – це застосування до вин-

них у скоєнні адміністративних проступків у встановленому порядку уповноваженими на те органами та посадовими особами адміністративних стягнень, закріплених у санкціях адміністративно-правових норм, що містять державне та суспільне їх засудження, осуд їх особистості та протиправного діяння, що виражається у негативних для них наслідках, які вони зобов'язані виконати та які мають на меті їх покарання, виправлення і перевиховання, а також охорону суспільних відносин у сфері державного управління [9, с. 10].

Для кращого розуміння сутності та природи адміністративної відповідальності слід виокремити такі її ознаки:

- 1) спеціальний суб'єктний склад;
- 2) спеціальний порядок притягнення до адміністративної відповідальності;
- 3) специфічний перелік фактичних і нормативно-правових підстав притягнення поліцейського до адміністративної відповідальності;
- 4) специфічний перелік заходів адміністративного покарання, які застосовуються до поліцейських.

На підставі викладеного вище можна виокремити такі підстави застосування адміністративної відповідальності: нормативна (система норм, що регулює адміністративну відповідальність); фактична (діяльність конкретного суб'єкта, що порушує чинні адміністративно-правові норми); процесуальна (акт, рішення уповноваженої особи щодо визначення конкретного заходу впливу за вчинене адміністративне правопорушення).

Згідно з чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення, а саме ст. 24, визначаються такі заходи впливу: попередження; штраф; оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; позбавлення спеціального права, наданого такому громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; суспільно корисні роботи; адміністративний арешт; арешт з утриманням на гауптвахті [10].

Згідно ст. 15 КУпАП поліцейські несуть відповідальність за адміністративні правопору-

шення відповідно до Дисциплінарного статуту. Зокрема, за порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарних норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, вчинення правопорушень, пов'язаних із корупцією, порушення тиші в громадських місцях, неправомірне використання державного майна, незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, невжиття заходів щодо окремої ухвали суду, ухилення від виконання законних вимог прокурора, порушення законодавства про державну таємницю, порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію ці особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах. До зазначених осіб не може бути застосовано громадських робіт, виправних робіт і адміністративного арешту [10].

Невиконання або неналежне виконання поліцейським своїх посадових обов'язків може бути підставою його притягнення до адміністративної відповідальності, якщо в його діях (бездіяльності) є ознаки правопорушень, передбачених главою 13-А «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією» Кодексу України про адміністративні правопорушення (ст. 172-4 КУпАП «Порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності», ст. 172-6 КУпАП «Порушення вимог фінансового контролю» тощо) або главою 15 «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» Кодексу України про адміністративні правопорушення (ст. 185-8 КУпАП «Ухилення від виконання законних вимог прокурора», ст. 185-11 КУпАП «Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист») або інших [10].

Якщо поліцейський не виконав або неналежним чином виконав свій посадовий обов'язок, але при цьому відсутній склад адміністративного правопорушення, то це може бути підставою для його притягнення до дисциплінарної відповідальності. В такому разі фактично поліцейським допускається порушення службової дисципліни.

Частина 1 ст. 1 Дисциплінарного статуту Національної поліції України закріплює поняття «службової дисципліни» – дотримання поліцейським Конституції і законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, актів Пре-

зидента України і Кабінету Міністрів України, наказів Національної поліції України, нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України, Присяги поліцейського, наказів керівників [11]. Дисциплінарна відповідальність характеризується наявністю власної підстави (дисциплінарного проступку); особливих санкцій – дисциплінарних стягнень; суб'єкта дисциплінарного проступку; суб'єкта дисциплінарної влади (особи, уповноваженої застосовувати дисциплінарні стягнення).

К.Ю. Мельник вказує, що дисциплінарна відповідальність – це один із видів юридичної відповідальності, який полягає в обов'язку працівника, який порушив трудову дисципліну, понести покарання, передбачене нормами трудового законодавства. Вчений підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності вважає дисциплінарний проступок, під яким розуміє протиправне, винне невиконання або неналежне виконання працівником своїх трудових обов'язків, передбачених трудовим законодавством, колективними угодами, локальними нормативно-правовими актами і трудовим договором [12, с. 321].

В юридичній літературі суб'єктом дисциплінарного проступку вважають працівника [13, с. 343]. Як зазначає К.Ю. Мельник, національне законодавство, крім загального суб'єкта дисциплінарного проступку, тобто працівника, який підлягає дисциплінарній відповідальності за невиконання трудових обов'язків на підставі норм КЗпП України, виділяє і спеціальне, на якого поширюються заходи дисциплінарної відповідальності, передбачені спеціальними нормативно-правовими актами. До спеціальних суб'єктів вчений відносить прокурорсько-слідчих працівників, осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ, посадових осіб митної служби [14, с. 227].

Поліцейські в Україні також є спеціальним суб'єктом дисциплінарної відповідальності. Відповідно до ч. 2 ст. 19 Закону України «Про Національну поліцію» підстави та порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності, а також застосування до поліцейських заохочень визначаються Дисциплінарним статутом Національної поліції України. Таким чином, дисциплінарна відповідальність за вчинення проступку, зарахованого до цієї категорії, може настати незалежно від часу доби та місця його вчинення, якщо порушуються обмеження, обов'язки та заборони, пов'язані зі службою в органах Національної поліції, а також вста-

новлені законодавством про протидію корупції. Відмінною особливістю цієї категорії порушень є те, що всі вони за законом зараховані до категорії дисциплінарних проступків.

Відповідно до ст. 12 Дисциплінарного статуту Національної поліції України дисциплінарним проступком визнається протиправна винна дія чи бездіяльність поліцейського, яка полягає в порушенні ним службової дисципліни, невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків поліцейського або виходить за їх межі, порушенні обмежень і заборон, визначених законодавством для поліцейських, а також у вчиненні дій, що підривають авторитет поліції [11].

Стаття 13 Статуту закріплює такі види дисциплінарних стягнень: 1) зауваження; 2) догана; 3) сувора догана; 4) попередження про неповну службову відповідність; 5) пониження у спеціальному званні на один ступінь; 6) звільнення з посади; 7) звільнення зі служби в поліції.

До курсантів (слухачів), які проходять навчання у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, крім видів дисциплінарних стягнень, визначених цією статтею, застосовується дисциплінарне стягнення у виді призначення поза чергою в наряд – до п'яти нарядів.

Застосування до поліцейського інших видів дисциплінарних стягнень, не передбачених цим Статутом, забороняється [11]. Крім того, дисциплінарне стягнення є засобом підтримання службової дисципліни, що застосовується за вчинення дисциплінарного проступку з метою виховання поліцейського, який його вчинив, для безумовного дотримання службової дисципліни, а також з метою запобігання вчиненню нових дисциплінарних проступків.

Дисциплінарне стягнення має індивідуальний характер і не застосовується до поліцейського, вина якого у вчиненні дисциплінарного проступку не встановлена у визначеному порядку або який діяв у стані крайньої необхідності чи необхідної оборони [11]. Дисциплінарне провадження в органах Національної поліції – це вид адміністративно-юрисдикційної діяльності, що здійснюється в порядку, встановленому законодавством для вирішення дисциплінарної справи і застосування до винної особи дисциплінарних заходів з метою зміцнення та забезпечення службової дисципліни.

Дисциплінарний статут містить і положення, які слід оцінити як гарантії поліцейського використання дисциплінарного провадження як інструменту неправомірного тиску на поліцей-

ського з боку керівництва. У Статуті вказано, що підставою для призначення службового розслідування є заяви, скарги та повідомлення громадян, посадових осіб, інших поліцейських, засобів масової інформації, рапорти про вчинення поліцейським порушення, що має ознаки дисциплінарного проступку, або безпосереднє виявлення ознак такого проступку посадовою особою поліції за наявності достатніх даних, що вказують на ознаки дисциплінарного проступку.

Проведення службових розслідувань за фактом порушення поліцейським службової дисципліни здійснюють дисциплінарні комісії. Ці комісії за наслідком службового розслідування складають висновок щодо наявності або відсутності у діянні поліцейського дисциплінарного проступку, а також стосовно його юридичної кваліфікації з посиланням на положення Закону. Крім того, у висновку вказується вид стягнення, який пропонується застосувати до поліцейського у разі наявності в його діянні дисциплінарного проступку. Після цього уповноважений керівник особи, яка вчинила правопорушення, застосовує санкцію.

Щодо матеріальної відповідальності працівників поліції, то ч. 3 ст. 19 Закону України «Про Національну поліцію» свідчить про те, що держава відшкодовує шкоду, завдану фізичній або юридичній особі рішеннями, дією чи бездіяльністю органу або підрозділу поліції, поліцейським під час здійснення ними своїх повноважень відповідно до Закону [1]. Згідно з ч. 1 ст. 3 Закону України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців і прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі» підставою для притягнення до матеріальної відповідальності є шкода, завдана неправомірним рішенням, невиконанням чи неналежним виконанням особою обов'язків військової служби або службових обов'язків [15]. Зазначені особи можуть бути притягнуті до матеріальної відповідальності протягом трьох року з дня виявлення заподіяної шкоди (ст. 4 цього Закону), видами якої, відповідно до розділу II цього Закону, є обмежена матеріальна відповідальність, повна та підвищена матеріальна відповідальність.

Стаття 8 Закону України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців і прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі» встановлює, що з моменту виявлення фактів завдання шкоди посадові (службові) особи зобов'язані письмово доповісти командирі (начальнику) протягом доби. У разі виявлення

факту завдання шкоди командир (начальник) протягом трьох діб після отримання відповідної письмової доповіді посадових (службових) осіб письмовим наказом призначає розслідування для встановлення причин завдання шкоди, її розміру та винних осіб [15].

Відшкодування шкоди, завданої особою, здійснюється на підставі наказу командира (начальника) шляхом стягнення сум завданої шкоди з місячного грошового забезпечення винної особи. Особа, яка завдала шкоду, за згодою командира (начальника) може добровільно відшкодувати її розмір повністю або частково, передати для відшкодування завданої шкоди рівноцінне майно або відремонтувати чи відновити пошкоджене, про що видається відповідний наказ (ст. 10 цього Закону).

Відповідно до ст. 13 цього Закону стягнення сум завданої шкоди у разі притягнення винної особи до матеріальної відповідальності здійснюється щомісяця із грошового забезпечення особи в розмірі до 20% її місячного грошового забезпечення. Якщо із грошового забезпечення особи проводяться інші передбачені законодавством стягнення (утримання). Загальний розмір усіх відрахувань не може перевищувати 50% від місячного грошового забезпечення.

Нещодавно внесені зміни до ст. 19 Закону України «Про Національну поліцію» та ст. 7 Закону України «Про Дисциплінарний статут служби цивільного захисту», згідно з якими у разі вчинення службовцями правопорушень вони нестимуть не лише дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність, а й матеріальну – згідно із Законом «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та деяких інших осіб».

Останнім видом відповідальності є цивільно-правова. Цивільно-правова відповідальність – це додатковий або новий щодо невиконаного обов'язок боржника-правопорушника за рахунок власного майна відновити порушений внаслідок невиконання чи неналежного виконання зобов'язання майновий стан кредитора (потерпілого) або компенсувати немайнові (моральні) втрати останнього [16, с. 47]. Ця відповідальність зобов'язує працівника поліції відшкодувати шкоду, завдану внаслідок порушення ним своїх службових обов'язків відповідному органу, службі чи підрозділу, з якими він перебуває у службово-трудова відносинах.

Фактичною підставою матеріальної відповідальності працівників поліції є майнове правопорушення – винне і протиправне невиконання

або недбале виконання працівником поліції його службово-трудова обов'язків за трудовим договором (контрактом), що призвело до завдання прямої, дійсної шкоди органу, службі чи підрозділу поліції [16, с. 189].

Виділимо умови, за яких настає цивільно-правова відповідальність поліцейських: протиправна поведінка працівника поліції; наявність прямої, дійсної шкоди; причинний зв'язок між протиправною поведінкою поліцейського та настанням шкоди; наявність вини. Серед способів відшкодування шкоди, заподіяної працівником поліції, виділяють добровільну (за заявою працівника), адміністративну (за розпорядженням начальника), судову (за рішенням суду) [16, с. 191].

Висновки і пропозиції. Таким чином, невиконання або неналежне виконання службових обов'язків поліцейським є підставою для притягнення останнього до юридичної відповідальності. Зауважимо, що відповідальність поліцейських слід розуміти як їхній обов'язок зазнати для собі визначених законодавством негативних наслідків певного виду та міри за порушення чинного законодавства під час виконання своїх завдань і функцій. Але не слід забувати про те, що якщо поліцейський вчинить порушення не під час несення служби, то він буде притягнутий до відповідальності на загальних підставах.

Загальними видами юридичної відповідальності працівників Національної поліції України як спеціальних суб'єктів права є кримінальна, адміністративна, цивільно-правова, дисциплінарна, матеріальна відповідальність. Кожен із зазначених видів має специфічні риси. Загалом юридична відповідальність працівників Національної поліції України має такі особливості: 1) підвищений рівень порівняно з відповідальністю загальних суб'єктів права; 2) специфічне коло підстав настання; 3) склад правопорушення працівника Національної поліції України завжди тісно пов'язаний із його державно-владними повноваженнями.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про Національну поліцію». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 40-41, ст. 379.
2. Панов М.І. Кримінальна відповідальність та її підстава / М.І. Панов // *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 4. С. 45–52.
3. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. К., 2005.

4. Головін А.С. Кримінальна відповідальність в контексті сучасних тенденцій відправлення правосуддя / А.С. Головін // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 11-12 жовтня 2012 року) / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х. : Право, 2012. С. 14–25.
5. Грищук В.К. Питання розуміння поняття кримінальної відповідальності в доктрині кримінального права / В.К. Грищук // Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права : матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (м. Луганськ, 19-20 квітня 2012 року) / упорядн.: Є.О. Письменський, Ю.Г. Старовойтова; Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка, 2012. С. 129–132.
6. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст. 131.
7. Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України / С.Т. Гончарук. К. : КМУЦА, 1995. 78 с.
8. Публічна адміністрація та адміністративне право в сучасних умовах : матеріали круглого столу (23 квітня 2014 року) [Текст]. К. : Нац. акад. внутр. справ. 2014. 292 с.
9. Галаган І.А. Теоретические проблемы административной ответственности по советскому праву : автореф. дис. д-ра юр. наук // И.А. Галаган. К., 1971. 21 с.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984, додаток до № 51, ст. 1122.
11. Закон України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України». (*Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 29, ст. 233).
12. Мельник К.Ю. Трудове право України : підручник / К.Ю. Мельник. Харків : Діса плюс, 2014. 480 с.
13. Трудове право : підручник / В.В. Жернаков, С.М. Прилипка, О.М. Ярошенко та ін.; за ред. В.В. Жернакова. Х. : Право, 2012. 496 с.
14. Мельник К.Ю. Дисциплінарна відповідальність і дисциплінарний проступок: питання теорії / К.Ю. Мельник // *Право і безпека*. 2012. № 1. С. 226–230.
15. Закон України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців і прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі» (*Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2019, № 47, ст. 313).
16. Адміністративне право : підручник / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М. Гаращук, В.В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. Х. : Право, 2010. 624 с.

Mukh K. B. Types of legal liability of police officers

Legal liability is a type of state coercion and cannot function outside it. As the qualitative characteristics of a democratic state governed by the rule of law and civil society strengthen based on the strengthening of the principles of law, the rule of law and a number of others, state coercion is gradually transformed into state coercion, increasingly acquiring the characteristics of such an institution in a democratic state. Thus, being a kind of state coercion, legal responsibility is closely interrelated with it, but is not fully exhausted by it. In the conditions of formation of the rule of law there is an evolutionary convergence of the purpose of legal responsibility with the principle of inevitability of punishment that strengthens the legal nature of the considered phenomenon.

Legal responsibility in the context of building a democratic state governed by the rule of law and civil society in Ukraine continues to play a dominant role in the system of measures of state coercion, consolidating them as a goal. As a manifestation of the connection and mutual responsibility of the individual and the state, legal responsibility is one of the essential guarantors of law and order, an important measure to protect the interests of the individual, society and the state. The state undertakes to protect citizens, public organizations and themselves from unlawful acts of encroachment on the protected values.

The state of crime in the country at this time is a cause for concern, complicates the course of democratic development of the state. Today, society has faced a significant increase in offenses by the state, its bodies and officials, and other participants in legal relations.

The article examines the types of legal liability as a legal category. Problems of the content and essence of types of legal responsibility of employees of the National Police of Ukraine are considered. Types of legal responsibility are analyzed as a systemic complex phenomenon, as a specific manifestation of social responsibility. The duty and readiness of the police to be responsible for their activities and their consequences is revealed. The essence and content of types of legal liability of employees of the National Police of Ukraine are analyzed.

Key words: *legal responsibility, types of legal responsibility, employee, policeman, National Police of Ukraine, penalties.*